

fra det gamle land. Krigen havde lært kvinderne i Nordslesvig selvstændighed og beslutsomhed, verdenskrig, hungersnød og revolution havde hærdet og modnet dem. Mange af dem, der kom nordfra, var gift med embedsmænd og hos nogle sønderjyske kvinder var der fra gammel tid en vis tilbageholdende agtpågivenhed overfor statens embedsmænd og deres familie. Men snart svandt vanskelighederne bort.

I fire afsnit fortæller Thorsen om den dramatiske kunst i Sønderjylland, radioens, idrættens og andelsbevægelsens betydning for den folkelige genforening. Han understreger den værdi, »det luftbårne ord« har haft for dansk kultur i grænselandet, og samtidig fremhæver han – måske lidt for stærkt – den tyske radios betydning for mindretallet.

Bogens største afsnit – uden tvivl også det værdifuldeste – hedder »Af en krigs ungdoms saga – eller Det unge Grænseværn«. Særlig interessant er Thorsens analyse af ungdommens stilling til det nationale i de første år efter 1920. De unge vendte sig bort fra nationalitetskampen, således som deres fædre havde ført den under fremmedherredømmet. For de helt unge blev undertrykkelsen historie – således som besættelsens i dag er det for de 20-årige. Thorsen understreger også, at ungdommen var fremadrettet, det internationale og sociale interesserede dem mere end det historiske og nationale. Genforeningen havde ændret problemstillingen, og de ældres sprogføring irriterede. Nutiden var den store virkelighed, man stod overfor. Og så var det, at nutiden pludselig meldte sig med sine krav, Hitlers magtovertagelse i 1933, de mange udfordrende programudtalelser sydfra viste, at Nordslesvig var i fare. Da der nu blev kaldt på den sønderjyske ungdom ved de store stævner i Tønder og på Dybbøl i maj og juni, mødte de unge mænd af huse. Stærkt og værdigt blev der talt. Ernst Chri-

stensen fra Asserballe sagde på Dybbøl: »I dag er der vist ingen, der tror, af den nationale kampfront er brudt. Tværtimod... Den danske sønderjyske ungdom har begyndt et nyt afsnit af sin historie, vi fører kampen videre for ret og retfærdighed under vort gamle korsbanner – enigt og stærkt står vi som en mur til værn ved Danmarks, ja hele Nordens grænse mod syd«.

Thorsens bog giver et bidrag til den folkelige genforenings historie, vel er det kun strejflys, der kastes henover Nordslesvigs liv i disse år før det store Ragnarok, ofte kan der bygges på små morsomme eller fængslende træk, der må være selvoplevet, gode citater fra prosa og digt gør beretningen levende. Man glæder sig som så ofte før over Svend Thorsens evne ikke bare til at skrive, men også til at leve sig ind i problemerne, at forstå menneskene, deres tankeverden og deres handlingsmotiver. »Fyrre år med Danmark« er en bog, som er værd at læse.

Johan Hvidtfeldt.

*Sigurd Schoubye: Guldsmede-håndværket i Tønder og på Tønder-egnen. 1550-1900. (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 24, 1961).*

Den bog, hvormed Tønder Museums leder disputerer for doktorgraden, har ingen danske forgængere, men nok en del norske og tyske. Det er første gang, en dansk kulturhistoriker tager guldsmedens håndværk og frembringelser op til en drøftelse, og eksempler peger så stærkt mod Norge og Tyskland, at der, og kun der, har han kunnet finde tilstrækkeligt gode afhandlinger til sammenligning. De mange gode svenske undersøgelser har kun givet småt med hjælp, for svensk sølv ligner ikke dansk, men sejler sin egen kurs. Når en gang der foreligger lige så gode undersøgelser fra andre byer i Danmark, skal enkelte af de stilistiske resultater måske tages

op til revision. Men sikkert også kun enkelte.

Tønder-sølvet indtager en særstilling i Danmark. Af alle byer i Danmark og Slesvig (når naturligvis undtages København) er Tønder den, der har haft flest guldsmede i det omhandlede tidsrum. Allerede det er mærkeligt, men *kan* skyldes, at Vestslesvig gennem lange tider var et storbonde- og sømandssamfund uden dybe classeskel, således at relativt mange havde råd til sølv, mens få var så rige, at de anskaffede storsølv. Måske er det forklaringen på de få stykker med våben. Dernæst den mærkelige kulturhistoriske regel, at just slige steder retarderes stiludviklingen ofte af en stærkt udviklet hjemstavnsfølelse og standskonveniens – således møbelhåndværket i Holsten og Ditmarsken, der laver barokmøbler endnu efter 1800, og de særlige Tønder-hovedvandsæg.

Tønder-egnen er et lidt kunstigt ord, når man er vant til navnet Vestslesvig. Men Schoubye gør ret i at bruge det, for hans mark er ikke hele Vestslesvig, men netop kun den del deraf, hvis købstad var Tønder, hvilket klart ses af kortet over kirkesølvets udbredelse fra denne by. Inden for området finder Schoubye flere landsby-guldsmede, og i flækkerne Løgumkloster, Højer, Wyk og endnu mindre byer sidder guldsmede i generationer. Det har allerede Bøje opdaget, men S. finder flere og dokumenterer sine opdagelser vel. Her ville vi gerne have set en jævnførelse med f. eks. Holsten og Ditmarsken, for det nytter næppe at søge paralleller i Danmark, hvor landsby-guldsmede er så godt som ukendte indtil 1870. Hvis de da ikke bare er oversete? Sørlandet i Norge har mange i fortid og nutid. Det er let også her at konstatere en lighed mellem Tønder-egnen og Norge, men der er heller ingen dansk egn, der er lige så godt gennemskrabt for guldsmedestempler som disse.

Bevaringsgraden optager Schoubye meget, og der er visselig også gåder. Lübeck har i den omhandlede tid haft ca. 700 guldsmede, men kun ca. 350 genstande kendes med sikre stempler. Har moderniseringens emsige lille djævel virkelig hærget sådan mellem de skønvis 35.000 stykker sølv, man kan vurdere deres produktion til? Ålborg har til sammenligning haft 98 guldsmede, hvoraf 53 kendes ved stempel, men bare de hidtil kendte arbejder med disse stempler løber op i et langt større tal end 350, og der findes bestandig nye. Bergens sølv er bevaret i endnu større tal, og Tønders 1600 dokumenterede stykker er helt imponerende.

Ja, imponerende i antal, men ikke i pondus. Sølv fra Bergen, Randers og Ålborg indeholder så mange korpusarbejder, at deres antal og form dominerer indtrykket af disse byers produktion, og der er flere borgerlige korpusarbejder end kirkesølv, skønt også dette speciale er rigt repræsenteret. Men Tønder-sølvet er gerne småsølv, dragtsølv, skeer, hovedvandsæg. Korpusarbejderne er mest kirkesølv, ofte i meget smuk udførelse, så det var ikke evnerne, det skortede på, snarere bestillingerne. Schoubye skriver, at byens storsølv antagelig er spredt for alle vinde, som købstadens folk er det. Jamen hvorfor dukker det så ikke op andre steder? Storsølvet fra Randers og Ålborg figurerer over hele landet, men dog hyppigst hos adel og storbønder på egnen. Mon ikke den tønderske besætning af storsølv har manglet altid? Vist er sølv mobilt, men dog vel ikke i den grad, at det flyr af landet. Men mærkeligt er og bliver denne mangel, for fili-gran, som ikke mig bekendt har været produceret i Nørrejylland, laves i Tønder i en så god udførelse, at denne teknik ligefrem er typisk for byens guldsmede, – også her er en lighed med Stavanger og især Bergen. Og de dejlige trådarbejder med indsat glasskål fra empiretid er klart bedre

håndværk end de nord- og østjyske byers böhmiske krystal i fatning af pressede plader fra senempire.

Ligheden mellem norsk og slesvigsk – undskyld: Tønder-sølv – beskæftiger forfatteren meget, og er da også både tydelig og mærkelig. Er der ikke en gammel vandvej for håndværks-svende fra Vesttyskland-Holland op gennem Sønderjylland og videre til Norge? Snedkere og stenhuggere må også have fundet den rute, deres værker ligner hinanden fra Bremen og Husum op gennem Tønder og Ålborg og videre til Sørlandet's kirker og især Bergen. Sandt at sige er det anmelderens eneste virkelig vægtige indvending mod bogen, at dette spor antydes nogle gange, men ikke forfølges. Stilistisk lider ruten da også af et hul midtpå, for der er ringe lighed mellem de nævnte håndværks frembringelser i de nævnte byer og så f. eks. den østjyske barok omkring Horsens og Randers.

Om dynastier i faget har Schoubye nyttige iagttagelser. Om slægten Reimer gælder således, at man skal over i glasmagerfaget for at finde en lige så fagbundet slægt over et lige så langt tidsrum. Men slægtsfølge er endda hyppigere end S. skriver, for et dynasti skyder ofte nye skud via nevøer eller svigersønner, så værkstedet går videre med samme traditioner, men under andet mesternavn. S. giver selv så gode eksempler herpå som f. eks. Boetewadt og Hansen.

Mærkelig er de tønderske værksteders ringe mandskab – som jo nok for en del forklarer deres store antal. A. C. Boetewadt var alene på værkstedet, hvilket måske forklarer hans værkers ensartet høje kvalitet. Ålborg-mesteren Laurids Th. Holm havde heller ingen svende og har kun efterladt sig mesterværker. Hans samtidige Jens Kiildsen Sommerfeldt havde en hel stab af svende – og svingende kvalitet, fra fuldkomne værker til det rene blikkenslagerarbejde.

Et kærnekapitel handler om lødigh-

hed og stempning. S. påviser her med gode eksempler, hvorledes guldsmedene selv var storopkøbere af forarbejdet sølv til indsmeltning og således selv har slettet sporene af eget og kollegers virke. Ja vist så, hvem skulle ellers have destrueret det gamle sølvtøj? Om man bare i sidste krigstid havde haft midler til at opkøbe det bedste af det sølv, der blev forlangt for at gøre nyt? Noget lykkedes det jo at redde, men meget gik i diglen. Mon det var sket, om guldsmedene havde forudset efterkrigstidens priser på gammelt sølvtøj?

S. 62 gør S. sig tanker om reglerne for den varierende brug af stempler og bymærker. Er tanken om slendrian ham helt fremmed? Den påtrænger sig læseren.

Også værktøjet er grundigt behandlet, til megen glæde for den, som hidtil kun har kendt arbejdets glans, men ikke dets sved. Fig. 16 og dens tekst er leksikalsk sikker og giver sammen med Richard Goos's værkstedsinventar den hidtil bedste indførelse for lægfolk i dette kunsthåndværk – men streg under kunst, hvilken streg de gode mestre heller ikke undlod at trække.

De mange spørgsmål i anmeldelsen må ikke gerne læses som om hermed var sagt, at forfatteren ikke løser sine stillede problemer. Det gør han, og det er egentlig kun den evidente lighed med norske forhold i værksteders organisation og beliggenhed, i stilpåvirkning og teknik, jeg mener uløst eller opgivet. Der må ligge en årsag bag disse ligheder, og udredelsen af den ville være en smuk opgave for en ung kunsthistoriker. Så den bliver nok taget op i Norge, hvor kunsthistorikere ikke er for meget verdensmænd til at arbejde med lokale problemer. Måske rækker ligheden mellem Slesvig, Nordjylland og Norge endda videre ud end til snedkere, stenhuggere, guldsmede og glasmagere – de fag, som ligger så meget inden

for mine erfaringsfelter, at jeg tør formode om dem.

Glem ikke mundheldet – tillagt Henry Petersen – at de bedste fund gøres nær de gode kroer. Må vi dreje det derhen, at de fleste sølvfund gøres på den egn, hvor den bedste sølvhistoriker virker. Havde en Schoubye raset i Århus eller Odense, ville billedet af disse centrer for sølvproduktion måske være ændret henimod en større variation af emner, hvor nu korpus dominerer. I Nordjylland kan således skelnes mellem en rig vendssyselsk tradition for besiddelse af drikkekander, kvindeligt dragtsølv og halssmykker – og en tyndere himmerlandsk, som foretrækker bægre, knæspænder og skospænder. Kun skeer synes at være ens for de to områder. Men undersøgelsen har hidtil været for overfladisk.

Den folkelige kunsthistorie kan først skrives, når tilstrækkelig mange afhandlinger om lokale forhold foreligger. Her er et mønster til efterligning.

*Peter Riismøller.*

*Johan Meyer: Det gamle Frøslev. (Udg. af Historisk Samfund for Sønderjylland, 1961). 160 s.*

Historisk Samfund for Sønderjylland har i serien af små, populære levnedsskildringer udsendt et bind med minder, fortalt af den gamle smed i Frøslev, Johan Meyer. Smeden er en god fortæller, og resultatet er blevet en både morsom og interessant skildring af livet i et gammelt landsbysamfund, hvor dansk og tysk brødes, og af en ung nordslesvigsk håndværkers oplevelser under fremmedherredømmet. Erindringerne slutter med afstemningen og genforeningen i 1920.

Naturligvis vil læsere med kendskab til eller forbindelse med egnen omkring Frøslev have særlig glæde af bogen, men det lille, upretentiøse erindringsværk rækker nu ud over det

rent lokalhistoriske. Johan Meyers ungdomsoplevelser er typiske for så mange unge sønderjyder af hans generation. Bl. a. er skildringen af livet i garnisonen i Rendsborg et ganske godt eksempel på, hvordan de dansk-sindede sønderjyder mødte den preussiske militærtjeneste før verdenskrigen. De satte ikke deres sindelag til, men kunne alligevel mødes med de tyske værnepligtige i det kammeratskab, der ofte udvikles under militærtjenesten.

Frøslev blev jo i 1920 dansk, og skiltes derved ud af sin gamle sammenhæng med Hanved sogn, der gik til Tyskland. Det har præget det nationale liv i Frøslev, at byen således i egentligste forstand lå på grænsen mellem dansk og tysk, og det gør Meyers erindringer særlig interessante. Det gælder f. eks. hans oplysninger om det plattyske sprog, der her skød en af sine nordligste forposter frem. O. 1900 var, fortæller Johan Meyer, børnenes omgangssprog dansk, men i 1914 var der sket en ændring, således at plattysk var det sprog, der benyttedes, når børn fra dansk- og tysktalende hjem legede sammen. Alle danske familier og deres børn kunne tale plattysk, og i daglig omgang brugtes sprogene i flæng, betinget af, hvem man talte med.

Den lille bog kan læses med udbytte af alle, der gerne vil have et levende og umiddelbart indtryk af livet i en af de sydligste danske landsbyer under fremmedherredømmet.

*H. P. Clausen.*

*Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig. Herausgegeben im Auftrag der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft von Fr. Christensen. Hefte 1 und 2. (1960). 143 s.*

I april 1959 oprettede hjemmetykkerne i Nordslesvig Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft, hvis formål bl. a. er at udgive hæfter med historiske og naturhistoriske artikler om hjemstav-